

Rızık ve Ecel

İlahi kaza ve kader, bütün fiillerimize taallûk ettiği gibi, rızık ve ecelimize de taallûk etmiştir. Her şey gibi, rızık ve ecel de o İlâhî takdirden hariç kalmaz. Şimdi bu iki konuyu ana hatlarıyla ayrı ayrı inceleyelim.

1. RIZIK

a. Rızık ve Taksimatı:

Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi, **Rezzâk**, yâni *rızık vericidir*. Allah'ın diğer isimleri yanında **Rezzâk** isminin tecellîsi de O'nun takdiri ile olmaktadır. Hak Teâlâ, **Hâlık** (yaratıcı) ismini tecellî ettirmekle atomlardan sistemlere, çiçeklerden yıldızlara, mikroplardan arslanlara kadar çeşitli varlıklar yarattığı gibi, **Rezzâk** ismini tecellî ettirmekle de bütün hayvan nev'ilerine muhtelif rızıklar yaratmıştır. Her gün mesaiye başlayan sayısız kuşların, böceklerin, balıkların ve diğer hayvanların, hayatlarının devamlarına vesile olacak rızıklarını arayıp bulmaları, rızık dağıtma hâdisesinin başıboş ve tesadüfî olmadığını, bu dağıtımın ancak bir Rezzâk-ı Zülcemâl'in İlâhî takdiri ile yapıldığını göstermektedir.

“Ve her zîruhun rızıkı tayin ve tahsis edilip kaza ve kader levhasında yazıldığına hadsiz deliller var.”

Rızık taksimatı asırlar arasında da sözkonusudur. Her asırdaki insanlar ve hayvanlar kendilerine takdir edilen nimetlerle rızıklanmışlar ve dünyadan göçüp gitmişlerdir. Asırlar değişmiş, rızıklar ve rızıklananlar değişmiş, lâkin Rabbimiz yeni rızıklar ve rızka muhtaçlar yaratarak Rezzâk ismini daima tecellî ettirmiştir ve ettirmektedir. **Rezzak** isminin tecellisi Cennette de devam edecektir.

Şu kâinatta lütuf ve ihsanla dağıtılan rızıklardan faydalanan her bir hayat sahibi kendi çapında küçük bir kâinattır. Onun içinde de rızık bekleyen çeşitli âzalar ve her âzada muhtelif hücreler vardır. Arslanın rızık ile balığın rızıkı ayrı ayrı olduğu gibi, insan bedeninde de meselâ, bir göz hücresiyle beyin hücresinin rızıkı birbirinden farklıdır. İşte, aldığımız gıdaların midemizde taksim edilmesi, her bir âzaya, hücreye lâyıq ve münasip rızık gönderilmesi ne kadar büyük bir rezzâkiyet hakikatidir! Bu hâdisenin her an, her hayat sahibinde meydana geldiğini düşündüğümüzde **Rezzâk** isminin azametli tecellisine bir derece bakabiliriz.

İşte, rızıkın asırlar, nev'iler, âzalar ve hücreler itibariyle bu hârika ve hassas taksimatı Hâfız-ı Zülcelâl'in takdiri iledir. Bu İlâhî takdir, insanlar arasında da

hikmetle bir rızık taksimatı yapmıştır. Her insanın ömrü boyunca alacağı rızık, Cenâb-ı Hak tarafından tâyin ve takdir edilmiştir. Kimse kimsenin rızıkını yiyemez, sözü bu mânâyı ifâde etmektedir. Bu sözü, rızık takdir edildiğine göre, çalışmanın bir mânâsı yoktur, şeklinde anlamamak gerekir. Bu anlayış, İslâm'ın tevekkül esasına zıttır. Her hayat sahibi gibi biz de rızıkımızın ne şekilde takdir edildiğini bilemediğimize göre, rızık sebeplerine teşebbüs etmekle görevliyiz. Şu farkla ki, bu teşebbüsü biz irademizle yaptığımız halde, bir kuş veya bir arı aynı işi bir nev'i ilham ile yapmakta ve rızıkını aramaktadır. Helâl dairede kalmak şartıyla, rızık için her türlü teşebbüsü yaptıktan sonra elde ettiğimiz netice için, Allah'ın takdiri böyle imiş, demek durumundayız.

b. Helâl ve Haram Rızık:

Bu dünya bir imtihan meydanı olduğundan, insan helâl ve haram rızık kazanmakta serbest bırakılmıştır. Tercih insana aittir. Lâkin Cenâb-ı Hak, insanlara helâl rızık kazanmalarını emretmiş, haram rızıktan onları men etmiştir. Bu hakikat, ilm-i kelâm âlimleri tarafından; *“Zât-ı Akdes'in helâle rızası var, harama rızası yoktur,”* şeklinde ifâde edilmiştir. Bazı kimseler bu ifâdeyi yanlış değerlendirmekte ve Cenâb-ı Hak'ın haramla rızıklanmamıza rızası olmamasını, O'nun haramı yaratmaya rızası olmadığı şeklinde anlamaktadırlar. Bunun neticesi olarak, Allah'ın rızası olmadan hiçbir şey vücuda gelmeyeceğine göre, yukarıdaki ifâde yanlıştır, demektedirler. Hâlbuki şerrin işlenmesi şer olduğu halde, yaratılması şer değildir. Yâni, *'Kesb-i şer şerdir, halk-ı şer şer değildir.'* Meselâ, Cehennem'in yaratılması şer değil, hayırdır. Fakat oraya gitmeye sebep olan fiillere teşebbüs etmek şerdir. Hak Teâlâ Hazretleri'nin o fiilleri işlememize rızası yoktur. Nitekim onlardan bizi men etmiş ve azab ile tehdit buyurmuştur. Lâkin insanların bu tehditlere rağmen söz konusu fiillere teşebbüs etmeleri hâlinde, Cenâb-ı Hak, o fiillerin yaratılmasını İlâhî iradesiyle takdir etmektedir.

2. ECEL

a. Ecelin Mânâsı:

Ecel, vakit ve müddet mânâsına geldiği gibi, vaktin bitimi ve müddetin sona ermesi mânâsına da gelmektedir. Vakit tâyin edilmiş şeyler için, *müeccel* ifâdesi kullanılır. Her şey gibi insan ömrünün müddeti ve sonu da Allah tarafından takdir ve tâyin edilmiştir.

Ecelin takdiri, insan ömrüne bir müddet tâyin edilmesi demektir. Bu bakımdan ecel birdir, değişmez. Hastalıklar ve haricî müdahaleler ölüm için ancak birer zahirî sebeptirler.

Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

“Ehemmiyetli bir hikmet için, zahir nazarda mübhem ve gayr-ı muayyen tevehhüm edilen eceller ve rızıklar, ibham perdesi altında kaza ve kader-i

ezelînin defterinde mukadderat-ı hayatiye sahifesinde her zîhayatın eceli mukadder ve muayyendir; tekaddüm, teahhur etmez.”57

Kur’ân-ı Kerîm’inde ecelle ilgili bazı ayetleri takdim edelim:

“O öyle bir Rab’dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir.”58

“Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.”59

“Hiçbir toplum ecelini geçmez ve ondan geri de kalmaz.”60

“Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden hemen cezalandırırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı kalmazdı. Fakat onları belli bir süreye kadar erteler. Ecelleri geldiği zaman ise ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.”61

“Allah insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır.”62

b. Ecel-i Kaza, Ecel-i Müsemmâ:

Ecel, ilm-i kelâm âlimleri tarafından *ecel-i kaza* ve *ecel-i müsemmâ* olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. **Ecel-i kaza**, insanın dünyada yaşadığı müddet demektir. **Ecel-i müsemmâ** ise, insanın ölümüyle başlayıp kıyâmete, haşre kadar uzanan ve hesap gününde muhasebesinin tamamlanmasıyla son bulan müddettir.

Ölüm, *ruhun bedenden ayrılmasıdır*. Ruh, insan bedenine girmeden önce hayat sahibi olduğu gibi, bedenden çıktıktan sonra da hayatı devam etmektedir. İşte,

ruhlar âleminde yaratılan ve âhirette hayatı ebediyen devam edecek olan insan ruhunun, bu dünyada beden içerisinde geçirdiği müddete ecel-i kaza, ölümle başlayıp mahşerde hesabının tamamlanmasına kadar olan müddete ecel-i müsemmâ denmektedir.

Ecelin, vaktin bitimi mânâsına göre, **ecel-i kaza** dünya hayatının, **ecel-i müsemmâ** ise kabir âleminin sona ermesidir. Diğer bir ifâdeyle, ecel-i kaza kabir âleminin, ecel-i müsemmâ ise âhîret âleminin başlangıcıdır.

c. Sadakanın Ömrü Uzatması:

Sadaka, zengin Müslümanların servetlerinin bir kısmını, sırf Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine ikramda bulunmaları ve mallarından tasadduk etmeleridir.

Zekât İslam'ın şartlarından biri olup, hicretin ikinci senesinde oruçtan evvel farz kılınmış ve otuzdan fazla ayette zikredilmiştir.

Zekât ve sadaka, Allah'a iman ve muhabbetin derecesini artırır; huzur ve saadetin kaynağı olur. Toplum hayatındaki intizam ve asayişini temin eder. Toplum hayatını zehirleyen hased, kin ve nefret gibi kötü hasletleri ortadan kaldırır. Çünkü insanların yükselmesine engel olan ve o toplumu isyan ve ihtilaf gibi felaketlerden muhafaza eden en tesirli ilaç sadaka ve yardımlaşmadır. Böylece, fakirlerden ve yardıma muhtaç olanlardan zenginlere karşı hürmet, itaat ve muhabbet meydana gelir.

Cenab-ı Hak, hikmetiyle kimi insanları zengin, kimini de muhtaç etmiştir. Zenginleri malla, fakirleri de sabırla imtihana tabi tutmuştur. Bütün bunlar ilahi hikmetin birer muktezasıdır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır:

“Bir hurmanın yarısı ile de olsa cehennemden korunun! Onu da bulamazsan taltif ve güzel söz ile...”

Evet, sadaka, cehennem ateşine bir perdedir. Sadaka, insanın başına gelebilecek bir çok bela ve musibetlerden onu muhafaza eder.

Bir başka hadis-i şerifte ise:

“Kim, helâl kazancından bir hurma kadar sadaka verirse, -ki Allah, helalden başkasını kabul etmez- Allah o sadakayı kabul eder. Sonra onu dağ gibi oluncaya kadar, herhangi birinizin tayını büyüttüğü gibi, sahibi adına ihtimamla büyütür.”

buyurmuşlardır.

Evet, toprağa atılan bir çekirdeğe bedel, senelerce meyve veren bir ağacı, bir yumurtadan bir tavus kuşunu ve bir damla sudan büyük bir veliyi yaratan Allah, elbette ki, insanların yaptığı hayır ve hasenatın karşılığını da kat kat verecektir.

Yahya Bin Muaz: *“Sadakadan başka ağırlıkta dünya dağlarına denk gelecek hiçbir 'dane' düşünemem.”* demiştir.

Ancak, böyle mühim sevaplara nail olmanın şartı, verdiği sadakadan dolayı minnet ve eza etmemek ve gururlanmamaktır. Yoksa taş üstüne atılan ve zayi olan bir tohum gibi, o sadaka ve yapılan iyilik de zayi olur. Bu husus Kur'an'ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir:

“Bir tatlı dil, bir bağışlama, arkasından incitmenin geldiği sadakadan daha hayırlıdır. Allah, Gani'dir, Halim'dir.” 63

“Ey iman edenler, sadakalarınızı, başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Tıpkı malını insanlara gösteriş için dağıtan; Allah'a ve ahiret gününe inanmayan herif gibi. Artık onun durumu, üstünde biraz toprak bulunan ve üzerine bir sağnağın inip kendisini bütün yalçınlığı ile ortada bıraktığı bir kaya gibidir. Böyle kimseler, yaptıklarının hiçbir yararını görmezler. Allah, inkârcılar topluluğunu doğru yola çıkarmaz.”64

Cenab-ı Hak, sadaka veren mü'minleri şöyle meth-ü sena etmektedir:

“Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar varya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.” 65

“Şüphesiz sadaka veren erkek ve kadınlara ve Allah'a güzel ödünç verenlere, verdikleri kat kat artırılır; bir de onlara pek hoş bir mükâfat vardır!” 66

“Mallarını Allah yolunda harcayan, verdiklerinin arkasından başa kakmayan ve gönül incitmeyen kimselerin Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”67

Başkalarını teşvik etmek için sadakanın açıktan verilmesi uygun olsa da en güzeli ve en efdali onu gizli vermektir. Hatta bazı büyük zatlar, sadakaların başkalarının aracılığıyla vermişlerdir ki, sadakayı alan kimse kendilerine karşı mahcup olmasın. Bir ayette bu husus şöyle ifade edilmektedir:

“Sadakaları açık verirsiniz, o ne iyi ve eğer onları gizler de fakirlere öyle verirsiniz, bu sizin için daha hayırlıdır.” 68

Sadaka ile ilgili bu kısa bilgilerden sonra, sadakanın ömrü uzatması meselesine değinelim: Bazı kimseler Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz'in:

“Sadaka belâyı def eder ve ömrü uzatır.”

hadîs-i şerifini ileri sürerek, ömrün uzayabileceğini ve dolayısıyla da ecelin değişebileceğini iddia ederler. Önce şunu belirtelim ki, sadakanın ömrü uzatmasının hakikati ne olursa olsun, neticede insanın ölümü söz konusudur ve bu ise Allah'ın malûmudur. Bu noktadan, onun ölüm vakti ve dolayısıyla da ömür müddeti Allah tarafından takdir edilmiş olup bunun değişmesi mümkün değildir. Meselâ, bir kimsenin verdiği bir sadaka ile ömrünün iki yıl uzadığını farzedelim. Bu şahsın sadakayı verirse ömrü elli sene, vermezse kırk sekiz sene, şeklinde olsun. Cenâb-ı Hak o şahsın sözkonusu sadakayı vereceğini bildiği için ömrünü elli sene olarak takdir etmiştir. İşte bu ecel değişmez.

Yukarıda takdim ettiğimiz hâdîs-i şerîf ile Peygamber Efendimiz (s.a.v.) mü'minleri hayra teşvik etmekte ve aralarındaki sevgi bağlarını sadaka ile perçinlemektedir. Sadakanın belâyı def etmesi, Allah-u Zülcelâl'in lütfu ve ihsanıdır. Verdiğimiz sadakaların ne gibi belâların def'ine vesile olduğu ise, bizim meçhûlümüzdür. Verdiğimiz sadakalarla ve yaptığımız hayırlı hizmetlerle başımıza gelecek birçok belâların def'ine sebep olmaktayız. Vücuda gelmediği için bilemediğimiz bu belâların def'i, bizim için ayrı bir nimettir. Sadakanın ömrü uzatmasını kelâm ilminin büyük

âlimlerinden Teftazânî Hazretleri, Şerh-i Akaid adlı eserinde çeşitli yönleriyle izah etmiştir:

Ömrün uzamasından maksat, ömrün bereketlenmesidir. Âhirete hayır ve hasenat için verilmiş bir sermaye olan insan ömrünün uzaması, bu sermaye ile daha çok kâr elde etmek mânâsındır. Buna göre ömrün müddetinde bir değişme olmasa da, sadaka yoluyla mahsulünde bir artma olması ömrün uzaması demektir. Bunu bir misâl ile açıklamaya çalışalım. Bir ağacın her baharda dört bin meyve verdiğini ve ömrünün on sene olduğunu farzediniz. Cenâb-ı Hakk'ın ağaca lütuf ve ihsanıyla baharlardan birinde dört bin yerine sekiz bin meyve verdirmesi hâlinde, ağacın ömrü mânen bir yıl uzamış demektir. İşte sadaka da insan ömrünün verimini artıran güzel bir vasıtasıdır. Ve bu mânâda ömrü uzatmaktadır.

Yukarıdaki hakikati Teftazânî Hazretleri şu şekilde ifâde etmiştir:

Sadaka, ömürden maksûd-u ehem (en önemli gaye) olan şeyi ziyade ediyor (artırıyor). O da amel-i sâliha ile kemâle ermektir. Çünkü insanlar nefislerini kemâle ve iki dünya saadetine salih ameller ile getirebilirler.

Sadakanın ömrü uzatmasının diğer bir mânâsı, rızıkta berekete ve ömrün huzur ve sürûr ile geçmesine vesile olmasıdır.

Başka bir mânâ da ömrün uzaması, ölümden sonra hayır ve hasenat defterinin kapanmamasıdır. Bilindiği gibi, sadaka mal yanında ilim ve irfan ile de olmaktadır. Mü'minlere faydalı bir eser neşreden bir âlimin sevap defteri ölümüyle kapanmaz. Bu ise onun ömrünün uzaması demektir. Zira ömrü uzadıkça hayır ve hasenatına devam edecek olan o zât, aynı işi ölümden sonra da yapabildiğine göre mânen hayattadır demektir.

Ayrıca, Müslümanların vücuda getirmiş oldukları kütüphaneler, kervansaraylar, medreseler, vakıflar, çeşmeler ve medreseler de hayır defterinin kapanmamasına sebeptir. Bütün bunlar İslamiyet'in emretmiş olduğu tasaddukun, lütuf ve ihsanın birer neticesidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

“İnsan ölünce amel defteri kapanır. Ancak üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i cariye, kendisinden faydalanılan ilim veya kendisine hayır dua eden salih evlat.”

Dipnotlar:

57. Şualar

58. En'am Suresi 6/2.

-
59. *A'raf Suresi 7/34.*
 60. *Hicr Suresi 15/5.*
 61. *Nahl Suresi 16/61*
 62. *Zümer Suresi 39/42.*
 63. *Bakara Suresi, 2/263.*
 64. *Bakara Suresi 2/264.*
 65. *Bakara Suresi, 2/274.*
 66. *Hadid Suresi, 57/18.*
 67. *Bakara Suresi, 2/262.*
 68. *Bakara Suresi, 2/271.*